

СЛОВАЎТВАРАЛЬНАЯ ВАРЫЯНТНАСЦЬ ПРЫМЕТНІКАЎ У СУЧАСНЫМ БЕЛАРУСКІМ МЕДЫМАЎЛЕННІ (ПА МАТЭРЫЯЛАХ РАЁННЫХ СЕТКАВЫХ ВЫДАННЯЎ)

С. Г. Хвясько¹⁾, Т. А. Піваварчык²⁾

*¹⁾Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт ім. Янкі Купалы,
вул. Ажэшкі, 22, 230023, г. Гродна, Рэспубліка Беларусь,
xvesko_sg@grsu.by,*

*²⁾Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт ім. Янкі Купалы,
вул. Ажэшкі, 22, 230023, г. Гродна, Рэспубліка Беларусь,
t.pivavarchyk@grsu.by*

Разглядаецца праблема словаўтваральнай варыянтнасці прыметнікаў у сучасным беларускім медыямаўленні. Матэрыял назіранняў – маўленчая практыка журналістаў раённых сеткавых выданняў. Абмяркоўваюцца тыпалагічна-медыйныя, дыскурсіўныя, прагматычныя, стылістычныя, уласна лінгвістычныя фактары і эфекты варыянтнасці.

Ключавыя словы: беларускае медыямаўленне; прыметнік; варыянтнасць; словаўтваральны варыянт; сеткавае выданне.

THE WORD-FORMATION VARIANCE OF ADJECTIVES IN MODERN BELARUSIAN MEDIA SPEECH (BASED ON REGIONAL ONLINE MEDIA)

S. G. Hvyasko^a, T. A. Pivavarchyk^b

*^aYanka Kupala State University of Grodno,
22, Azheshki Str., 230023, Grodno, Republic of Belarus
Corresponding author: S. G. Hvyasko (xvesko_sg@grsu.by),*

*^bYanka Kupala State University of Grodno,
22, Azheshki Str., 230023, Grodno, Republic of Belarus
Corresponding author: T. A. Pivavarchyk (t.pivavarchyk@grsu.by)*

The problem of word-forming variants of adjectives in modern Belarusian media speech is considered. The material of the observations is the speech practice of journalists of regional network publications. Typological-media, discursive, pragmatic, stylistic, proper linguistic factors and effects of variance are discussed.

Key words: Belarusian media speech; adjective; variance; word-formative variant; online media.

Паралельнае функцыянаванне словаўтваральных варыянтаў прыметнікаў у беларускім медыямаўленні – распаўсюджаная з’ява, якая найбольш яскрава праявілася ў мове беларускіх СМІ ў 1920-я і 1990-я гады, але і сёння, нягледзячы на значныя крокі навукоўцаў па нармаванні беларускай літаратурнай мовы і на павышэнне ўзроўню моўнай падрыхтоўкі журналістаў, варыянтнасць прыметнікаў ў мове раённых СМІ кідаецца ў вочы, напрыклад: развіццёвае / развівальнае / развіваючае навучанне; уражальнае / уражвальнае / уражлівае / уражваючае свята. Падкрэслім, што такая варыянтнасць характэрная менавіта для маўленчай практыкі журналістаў мясцовых, а не рэспубліканскіх, рэдакцый СМІ. Актуальным падаецца пытанне аб фактарах і эфектах такой актыўнай варыянтнасці – не як моўнай, сістэмнай з’явы (гл. работы З. І. Бадзевіч, В. П. Краснея, С. С. Клундук, А. І. Наркевіча, Т. П. Піліповіч, П. У. Сцяцко, І. М. Хлусевіч, І. Р. Шкрабы, Т. І. Юхо і інш.), а менавіта як прафесійна-творчай маўленчай практыкі журналістаў, як праявы іх маўленчай культуры і маўленчага густу ў выбары таго ці іншага варыянту.

Прадметам нашага разгляду сталі асаблівасці выкарыстання прыметніка маладзёжны і яго словаўтваральных варыянтаў моладзевы і маладзёвы журналістамі раённых СМІ Гродзенскай вобласці. Прыметнік са значэннем ‘які мае адносіны да моладзі, складаецца з моладзі’ (1, с. 90) з’яўляецца ў беларускім маўленні высокачастотным; ён рэгулярна выкарыстоўваецца ў перыядычным друку, бо характарызуе сацыяльна значнае паняцце. На старонках мясцовых газет Гродзеншчыны і ў іх электронных адпаведніках у інтэрнэце ў аднолькавай ступені ўжываецца варыянт маладзёжны і яго словаўтваральны варыянт моладзевы, значна радзей варыянт маладзёвы. Напрыклад: воранаўская моладзевая арганізацыя (01.07.2022. voran.by); камбайнеры маладзёжных экіпажаў (27.08.2022. voran.by); канцэрт маладзёвых калектываў (14.08.2017. voran.by); на моладзевай пляцоўцы (01.10.2022.

beresta.by); маладзёжны этна-фэст «Folk PARTY» (11.11.2022. beresta.by); моладзевы ансамбль храма Жыровіцкай іконы Божай Маці (18.02.2019. osh.by); дзякуючы маладзёжным актывістам (19.04.2019. osh.by); праект маладзёжнага валанцёрскага руху (26.11.2010. svisgaz.by); моладзевая навукова-практычная канферэнцыя (28.05.2020. svisgaz.by); дзейнасць моладзевых арганізацый (01.08.2023. shliah.by); у маладзёжным выставачным праекце (03.06.2021. shliah.by)

Паралельныя варыянты маладзёжны і моладзевы можна сустрэць не толькі ў мове аднаго сеткавага выдання, але нават у межах аднаго тэкста і нават сказа. Напрыклад, у корпусе тэкста: Установа неаднойчы становілася пляцоўкай для адкрытых дыялогаў, адыграла сваю ролю ў стварэнні маладзёжнага парламента. Ён таксама параіў аб'яднаць сілы абласнога і раённых моладзевых парламентаў (05.04.2021. slonves.by); спачатку ў загаловку: У Шчучынскім палацы творчасці дзяцей і моладзі прайшла сустрэча выпускнікоў Моладзевага парламента, а пазней у корпусе тэкста: У рамках мерапрыемства сённяшнія дэпутаты Маладзёжнага парламента пры Шчучынскім раённым Савеце дэпутатаў сустрэліся са сваімі былымі калегамі – выпускнікамі школ і гімназій нашага райцэнтра (31.01.2023. dzyannica.by); у адным сказе – У статусе абласнога пройдзе фестываль маладзёжных субкультур «Моладзевая хваля» (26.04.2019. slonves.by).

Сярод разгледжаных суфіксальных варыянтаў журналісты нязначна, але аддаюць перавагу прыметніку моладзевы ў параўнанні з прыметнікам маладзёжны. Яны ўжываюцца ў беларускамоўным медыйным тэксце не ў роўнай ступені. Калі гаварыць пра дапушчальнасць у беларускай літаратурнай мове варыянтаў прыметнікаў маладзёжны і моладзевы, то сэнна можна ўжываць абодва варыянты, бо яны зафіксаваны нарматыўнымі слоўнікамі беларускай літаратурнай мовы (2, с. 382, 402). Аднак паміж імі ёсць істотная гістарычная розніца. Прыметнік моладзевы ўведзен у беларускую мову ў другой палове 1980-х гадоў. Прыметнік маладзёжны паводле «Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы» (3) абавязаны сваім з'яўленнем рускай мове і пачаў ужывацца ў 1930-ыя гг. мінулага стагоддзя. У беларускай мове няма суфікса -ёжн-, пры дапамозе каторага магло быць утворана дадзенае слова ад назоўніка моладзь. Беларуская граматыка-85 рэкамендуе ў падобных выпадках словаўтваральную мадэль «аснова назоўніка плюс суфікс -ев- (-ёв-)». Параўнаем: кісць – кісцевы, лісце – лісцевы, жоўць – жоўцевы і г. д. (4, с. 300). Названая словаўтваральная мадэль надзвы-

чай прадуктыўная ў сучаснай беларускай мове. Варыянт маладзёвы не зафіксаваны нарматыўнымі слоўнікамі беларускай літаратурнай мовы.

Варыянтнасць у медыятэкстах можна ацэньваць пазітыўна, калі журналісты раённых выданняў спрабуюць удумліва выбіраць моўныя адзінкі, але нярэдка за гэтым стаіць і няўважлівасць рэдактара, нежаданне ўбачыць за фармальнымі адрозненнямі адначасова і функцыянальныя або стылістычныя. Фактарамі выкарыстання альтэрнатыўных прыметнікаў маладзёжны, моладзевы і маладзёвы журналістамі раённых СМІ Гродзеншчыны з'яўляюцца прысутнасць варыянтных форм у нарматыўных крыніцах, калькаванне моўных сродкаў з рускай мовы, імкненне выкарыстоўваць спрадвечна беларускую лексіку, а таксама ўласныя і рэдакцыйныя густы і меркаванні журналістаў. Безумоўна, «сінхронна паралельныя лексічныя эквіваленты – жывая і неад'емная рыса любой сучаснай мовы» [5, с. 85], а моўная рэчаіснасць значна багацейшая за тое, што апісана ў нарматыўных даведніках і слоўніках: «шэраг моўных з'яў не ўкладваецца ў пракрустава ложа ці то граматыкі, ці то лексікалогіі, ці нават словаўтварэння» [6, с. 32]. Мы згодныя з меркаваннем, што ні навукоўцам, ні рэдактарам нельга «накладваць табу, кіруючыся ўласнай прыхільнасцю, на свядома выбраны носьбітам мовы варыянт» [6, с. 33], аднак пашыраная варыянтнасць ускладняе не толькі карыстанне пісьмовай мовай, але і ўспрыняцце медыятэкстаў. Больш таго, зразумела, што з цягам часу змяняюцца падыходы носьбітаў мовы, а таксама журналістаў як заканадаўцаў моўнай моды ў адносінах да таго ці іншага вырыянта. Навуковай увагі заслугоўваюць прафесійна абумоўленыя варыяцыі медыямаўлення, дынаміка аўтарскіх пераваг у свядомым выбары варыянтаў, метамоўная рэфлексія журналістаў як паказчык так званай наіўнай і прафесійнай моўнай свядомасці, абумоўленасць актыўнага паралельнага ўжывання варыянтаў экстралінгвістычнымі фактарамі, сувязь варыянтаў з агульным і рэдакцыйным узусам медыямаўлення і іншыя пытанні. Антрапацэнтрычнае вымярэнне мовы, прымяненне падыходаў кагнітыўнай і дыскурсіўнай лінгвістыкі да традыцыйнай праблемы вырыянтнасці будзе спрыяць зрушэнню фокусу ўвагі з сістэмных асаблівасцей варыянтнасці ў беларускай мове на спецыфіку маўленчых паводзін носьбітаў мовы і дыскурсіўна, функцыянальна, прагматычна абумоўленае выкарыстанне яе рэсурсаў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа ; пад аг. рэд. К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы), рэдкал.: А. Я. Баханькоў [і інш.]. Мінск : БелСЭ, 1977–1984. Т. 3 : Л–П / рэдкал.: А. Я. Баханькоў [і інш.]. 1984. 672 с.
2. Слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Н. П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. А. А. Лукашанец, В. П. Русак. Мінск : Беларус. навука, 2012. 916 с.
3. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : у 14 т. / уклад. Г. А. Цыхун [і інш.], рэд. В. У. Мартынаў. Мінск, 1993. Т. 8 : Н–П. 270 с.
4. Беларуская граматыка : у 2 ч. / рэдкал.: М. В. Бірыла [і інш.]. Мінск : Навука і тэхніка, 1985. Ч. 1 : Фаналогія. Арфаграфія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск / А. І. Падлужны [і інш.]. 1985. 431 с.
5. *Марозава А. А.* Лексічная варыянтнасць як тып моўнага вар’іравання ў сучаснай беларускай мове // Беларуская лінгвістыка. 2014. Вып. 72. С. 79–86.
6. *Карповіч М. П.* Мова і маўленчы прафесіяналізм (з тэорыі, уласнага вопыту і назіранняў) // Мова – Літаратура – Культура: матэрыялы VI Міжнароднай навуковай канферэнцыі; Мінск, 28-29 кастрычніка 2010 г. / Беларускі дзярж. ун-т. Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2010. С. 29–40.